

Mihályi Katalin

Mindig a jó oldalon álltam

Szabolcsy Ferenc a történelem sodrában

Szabolcsy Ferenc szülőfalujában, Topolyán 1944 őszén mindössze 14 évesen találkozott a kivégzésre toloncolt topolyai magyarok egy csoportjával. Ez a megrendítő emlék is hozzájárult ahhoz, hogy 1948 őszén úgy döntött, illegálisan átlépi a jugoszláv-magyar határt. Az anyaországban akart továbbtanulni, hogy anyanyelvén végezhesse el az orvosi kart - kémkedés vádjával bebörtönözték.

Megjárta az ÁVH börtöneit, Recsket, Tiszalöket. Komlón bányászként vett részt az 1956-os forradalomban, ahol az ávosok felakasztották a szerelmét, ő pedig haslövést kapott. Ezek után került haza.

Tizennyolc éves volt, amikor 1948-ban illegálisan átlépte a jugoszláv-magyar határt. Tudom, orvosi egyetemre akart iratkozni, az anyanyelvén szeretett volna továbbtanulni.

– Az egész életem alakulására kihatással volt, hogy 1948. október 6-án, az aradi vértanúk halálának évfordulóján, meggondolatlanul, szüleim tudta nélkül Magyarországra szöktem, hogy továbbtanuljak. Tulajdonképpen e döntésem oka még 1944-re vezethető vissza. Óriási volt a nincstelenség, s a tüzelőnek is híján voltunk. A lebombázott városrészek rombadólt épületeinek faanyaga volt számunkra az egyetlen hozzáférhető tüzelőanyag. Persze, csak később este lehetett ehhez a kincshez hozzájutni. Egy őszi estén a zentai úton szemtanúja voltam, amikor egy 30-40 fős csoportot fegyveresek kísérték, s utánuk szekerek haladtak. E lovaskocsikon feldobált holttestek vagy félig agyonvert emberek feküdtek, zötykölődtek magatehetetlenül. A kivégzésre kísért magyar emberek próbáltak üzeni családjuknak, szeretteiknek. Azt kiabálták: - Mondjátok meg az enyéimnek, hogy kivégezni visznek bennünket, Isten áldja a szüleimet... A kivégzésre kísért emberek látványa máig élő mély nyomot hagyott bennem, s ezáltal is igazolva láttam a kommunizmus kegyetlenségét. Már 1941 és 1945 között a bölcs, tapasztalt emberek előrejelezték, hogy véres

úton, kivégzéseken keresztül szilárdítják majd meg a kommunisták a hatalmat.

Amikor 1944 őszén látta a kivégzésre vitt ártatlan embereket, mertek ezekről a dolgokról beszélni otthon, barátokkal, vagy még suttozva sem volt szabad az embereknek említeniük ezeket a borzalmakat?

– Csak nagyon szűk és zárt körökben, nagyon bizalmasan mertek beszélni erről. Leginkább csak 1-2 jó barát beszélt róla, olyanok, akiknek a családjában megtörtént ez a tragédia, akiknek elvitték az édesapját, fivérét. Soha sehol nem hallottam említeni ezeket a szörnyű eseményeket, még vendéglői társaságokban sem.

Évekig abban reménykedtem, hogy hamarosan bekövetkezik a változás, azaz visszaállítják a régi rendet, a felelősséget és mindazokat a keresztény értékeket, amelyeket én olyan nagyra becsültem. Úgyhogy esti tanfolyamon végeztem el a kereskedelmi szakmát, közben pedig egy vaskereskedésben dolgoztam. Amikor kezemben volt a középiskolai oklevél, akkor elindultam Magyarországra. Teljesen naiv voltam, mert hallottam ugyan a Sztálin-Tito közötti konfliktusról, de nem is sejtettem, hogy Magyarországon ennek következtében mindenki ellenség, aki innen megy át, nemzetiségétől függetlenül.

Hogyan lépte át 1948. október 6-án a jugoszláv-magyar határt?

– A zöldhatáron, mert elképzelni sem lehetett, hogy útlevelemel vágjak neki az útnak. Kelebiánál léptem át. Nagyon féltem. Semmit sem tudtam arról, hogy két sorban magas tuskésdrót kerítést húztak ki akadály gyanánt, és köztük is kuszáltan tuskésdrótok voltak elhelyezve. Állítólag azokra aknák voltak kötve, de én szerencsére nem akadtam rájuk. Az Államvédelmi Hatóság ezt az egyik súlyos vétkem bizonyítékának tekin-

tette, mert mint mondták, nincs az az ember, aki segítség nélkül át tud ezen az akadályon jutni. Nekem sikerült. A hátizsákomat átdobtam és ott, a kihúzott drótok közt óvatosan én is épségben átertem a határ másik felére. Azonnal letartóztattak, mert már ahogy megjelentem a drótkerítésnél, észrevettek a magyar határőrök. Mihelyt átjutottam a kerítésen és a kis erdő felé indultam, rögtön körülvettek. Először Szegedre vittek egy kaszárnyába. Ott egy éjszakát és egy napot töltöttem. Jól bántak velem. Innen átvittek a katonapolitikai osztályra – vagy valami hasonló neve volt az épületnek – ahol már fogdába tettek, de itt sem bántottak. Innen vittek át az Államvédelmi Hatóságra, ami a mostani Tisza szállóban működött. Ott két hétig voltam: az első két napon még nem kaptam verést, de aztán annál többet, még azon a napon is jól megvertek, amikor elszállítottak a bíróságra. Válogatott kegyetlenségek voltak ezek – hadd ne részletezzem.

Milyen ürüggyel bántak ilyen embertelenül magával?

– Abban az időben a Tito és Sztálin közötti konfliktus következtében nagyon sok jugoszláviai átment Magyarországra. Jelentős számú volt az olyan Sztálint pártoló kommunista, akinek menekülnie kellett innen, mert különben Goli otokra került volna. Ezeket átmenetileg egy újszegedi villában helyezték el, ám sokan jöttek olyanok is, akiket azzal a feladattal bízott meg az UDBA, hogy fürkésszék ki, kik azok, akik átmentek Magyarországra és menekültstátust kértek. Ennek az lett a következménye, hogy az ÁVH rájött, az ún. politikai menekültek között nagyon sok az UDBA által beépített ember is. Ennek következtében minden egyes egyén gyanús volt nekik, aki innen ment át.

De maga nem egy komoly politikai múlttal rendelkező férfi, hanem egy 18 éves, érettségizett magyar fiatalember volt.

– Ezt figyelmen kívül hagyták. Záporoztak a kérdések: Ki küldött? Milyen feladattal? Ment a gúnyolódás is: Tito-bérenc, Kardelj-lakáj, Đilas-propagandista! Meg fogsz döglenni, beledobunk a Tiszába és úszva mégy vissza. Így ment ez egész idő alatt. Én nem voltam egy erős ember, egy gyerek voltam. Ha valaki nekem azt mondja, hogy vannak, akik kitartanak és nem beszélnek a leghosszadalmasabb kínzások során sem, az hazudik. Nincs ember, aki a kínzásokat a végteler-

ségig tudja állni, mert az emberi erő véges, egyszer csak elfogy. Én nem tudom, hogy miket írtam alá, olyan szörnyű, önkívületi állapotban voltam néha egy-egy kiadós verés után. Ha elém toltak egy papírt, aláírtam, nem kérdeztem, mi van benne.

A lélek hogyan bírja ki?

– Egész idő alatt értetlenkedve, csodálkozva, ezerszer is elismételve hajtogattam, hogy én nem csináltam semmit, én csak tovább akartam tanulni, azért jöttem át. Az anyaországomba jöttem. Lepörgött róluk.

Ezek különlegesen szadista emberek voltak, vagy inkább a parancsot igyekeztek minél jobban teljesíteni, illetve túlteljesíteni?

– Ezek inkább parancsot teljesítettek. Minden rendszernek megvannak a saját pribékjei. Ezeknek a pribékeknek ez volt a feladatuk, hogy addig verjenek valakit, amíg be nem ismeri, amit rá akarnak bizonyítani.

A két hét után jött a bírósági tárgyalás.

– A sötét pincecellából, egy olyan helyről, ahol rendszeresen vertek, egy világos, tiszta, száraz szobába kerültem, ahol mindössze 4 ágy volt, lepedővel leterítve. Tehát ez egy akkora változás volt, hogy nem is tudta az elcsigázott ember hirtelen feldolgozni.

Ott beszélgetett a többiekkel, megtudta, miért voltak ott?

– Nem is emlékszem rájuk. Azt, hogy mind a négy ágy foglalt volt, onnan tudom, hogy egyszer még valakit be akartak hozzánk tenni, s ez hangos tiltakozást váltott ki, hogy mind a négy ágy foglalt, itt nincs szabad fekvőhely. A cellatársak nem kérdezgettek sokat, csak annyit, hogy az ÁVÓ-n voltam-e, meddig tartottak ott fogva. Nem voltam olyan állapotban, hogy beszélgessek, hogy hosszasan válaszolgassak a kérdésekre.

Milyen ítéletet hozott a bíróság?

–Két évre ítélték el tiltott határátlépésért (s ezt az ítéletet csak valamivel több mint 10 éve helyezte hatályon kívül a szegedi bíróság). Az ítélet kihirdetése után átszállítottak a Csillag börtönbe, ami egy rémálom volt.

Fizikai bántalmazásban nem volt részem. Egy kisebb szobányi cellánk volt, ahova néha 10-en, 12-en is be voltunk zsúfolva. Iszonyatos bűz volt, mert a fiziológiai szükségletek elvégzésére egy kübli állt a cella sarkában. Ezt 10-12 ember használta, s ez állandóan iszonyatos bűzt árasztott. A köztörvényesekkel egy ideig együtt voltunk, majd amikor rendelet jött az elítéltek foglalkoztatásáról, őket elhelyezték tőlünk. Ez a rendelet minket, politikai elítélteket nem érintett. Itt meggyőződhettem róla, hogy a rendszer a börtönben is a besúgásokon alapult. Nem mondhatnám, hogy éhezünk, de rossz volt a koszt, s bizony a szervezetünk több ételt igényelt volna, mint amennyit kaptunk. Volt rá példa, hogy valaki képes volt a társát besúgni, hogy egy kanállal több levest kapjon. Volt velünk a cellában egy osztrák, aki Jugoszláviában volt SS-katona, de mivel olyan szakmája volt, amelynek hasznát vették, emiatt sokáig hadifogságban tartották. Innen szökött át Magyarországra. Egy éjjel elvitték, másnap visszahozták, s engem vittek el, mégpedig azonnal az ÁVH-ra, ahol egy borzalmasan hosszú tortúra kezdődött, rettenetes verésekkel, kínzásokkal. Ez a cellatársam azt állította rólam, hogy azt meséltem, engem szabotázsfeladatokkal küldtek át Magyarországra. Szegedről egy idő után átszállítottak Budapestre, az Andrassy út 60-ba, onnan átkerültem a Gyűjtőfogházba, amely a Kozma utcában van. Ennek van egy elkülönített kis része, az ún. Kisfogház. Ott voltak a halálraítéltek, akik várták a kegyelmi tanács esetleges kedvező döntését, emellett volt néhány olyan, már elítélt személy, akit politikai indokkal helyeztek vizsgálati fogságba, meg olyanok is, akit internálótáborból vittek oda. Azokat a borzalmas kegyetlenkedéseket, veréseket nehéz leírni, ezeket csak át lehet élni: a gúzsbakötéseket, a talpveréseket, az összedort papír meggyújtását és ezekkel égések sebek okozása, a tormás zacskót, a körömlétpéseket. Volt egy körülépített belső udvar. Ennek a közepén egy obelisztk állt, a Horthy-időszakban itt végezték ki Fürstöt és Sallayt, s e két kommunista emlékére állították ezt az obeliszket. Az odavezető folyosók közepén 40 centiméteres vasrács volt, csakis ott volt szabad haladni, arról még csak véletlenül sem lehetett lelépni, mert az veréssel járt. Ott, abban az udvarban végezték ki a halálraítélteket. A legfájóbb, feldolgozhatatlan emlékeim közé tartozik, hogy amikor hajnalban a vesztőhelyre kísérték őket, visszakiabáltak társaiknak: - Isten veletek, bajtársak! Isten áldjon, kislányom!

Az egyik verés közben tüdővérzést kaptam, akkor azonnal abbahagyták az ütlegelést, és még aznap

elvittek a budapesti rabkórházba. Egészen addig ott voltam, amíg le nem telt a két éves börtönbüntetésem. Akkor megbilincselve a Fő utcai államvédelmi hatósági központba szállítottak. Ott kihallgattak, megkérdezték, hogy mi a szándékom, ha szabadulok. Megismételtem, amit már annyiszor elmondtam: azért jöttem ide, hogy tanuljak, de majd a körülmények meghatározzák, hogy hogyan alakul a sorsom. A Fő utcából először Vácra vittek a rabkórházba, majd Kistarcsára, az internálótáborba. Nem volt szögesdróttal körülvéve, nem barakkokban laktak a fogva tartottak, de mégiscsak internálótábor volt. A bejáratnál álltak a befogadó épületek: egyikben a nőket, a másikban a férfiakat helyezték el 1-2 napra, amíg az adminisztrálás zajlott. Ezt követően az érkezőt elhelyezték valamelyik épületben. Négy kétemeletes objektum állt itt, emeletenként két nagyszoba, egy-egy ilyen helyiségben 100-120 személyt zsúfoltak be. Nagyon szeretem a rendet, a fegyelmet, de itt túlzásba vitték. Az ágyak padlósímák voltak, nappal nemhogy rájuk ülni nem lehetett, hanem még rájuk tenni valamit is szigorúan tilos volt. Mi egész nap tétlen a lócákon ücsörögtünk, s malmoztunk, amihez papírdarabkákból készítettük a figurákat, vagy beszélgettünk. A két szoba között egy helyiségben volt a mosdó – egy hosszú betonvályú vízcsapokkal – és az illemhely – csak WC-kagylók, nem pedig fülkék, ahol magunkra csukhattuk volna az ajtót. Az őrseg óránként lezárta az egyik szoba felől a tisztálkodóhelyiségbe vezető ajtót, akkor a másik szoba lakói használhatták ezt a mosdót, WC-t, majd egy óra múlva jött a csere.

Ekkor már letelt a börtönbüntetése, mégis, mi célból internálták, miért tartották fogva?

– Ennek az internálótábornak a rendeltetése az volt, hogy azokat a nem kívánatos személyeket, akik ellen nem tudtak mit felhozni, bíróság elé állítani, de nem voltak kívánatos személyek a városokban, falvakban, a munkahelyeken, hát így vonták ki őket a forgalomból. Az én esetemben is az indok az volt, hogy szabadlábra helyezésem államvédelmi okokból megengedhetetlen. Itt Kistarcsán volt minden rendű-rangú ember, de nyugodtan állíthatom, hogy itt volt Magyarország színe-java: egy Festetics gróf, egy Széchenyi gróf, a Magyar Tudományos Akadémia több tagja... Kéry Kálmán tábornok úrral ott találkoztam. Neki köszönhetem, hogy átéltem ezt az egészet: ő volt az, aki bennünk, fiatalokban tartotta a lelket. Ha látta, hogy fogytán az erőnk, ha valaki eljutott az öngyilkosság ha-

tárára, akkor lelket öntött belénk. Nagyon sokan köszönhetik neki az életüket. Egy évet töltöttem itt, majd elvittek bennünket a recski internálótáborba.

Ekkor 22 éves, s már négy éve volt megfosztva a szabadságától ...

– Velünk építették a recski tábort, mert amikor odaértünk, volt ott egy birkaól meg egy kis malomszerű épület – ahol az őrség helyezkedett el. Először egy barakkot emeltünk, majd a többi is fel kellett építenünk, kihúztuk a szögesdrótokat. Az őrtorony géppuskafészeket is mi készítettük el. A recski tábor volt a legkegyetlenebb, ahol megfordultam. Gyakran eszembe jut, hogy Kéry Kálmánék már 60-65 évesek voltak, akik már megjárták az első világháborút is, s az ávosok minden alkalmat megragadtak, hogy megverjenek, megkínózzanak, megalázzanak bennünket. Egy dokumentumfilmet láttam Recskről, ahol az egyik őr azt nyilatkozta, ő pusztán a parancsot teljesítette, és ha most ismét olyan helyzetbe kerülne, ugyanezt tenné, mert a parancs az parancs. Ezek az örök velem egykorúak, vagy egy-két évvel idősebbek voltak. Oda voltak kirendelve szolgálatra, azt sem tudom, hogy milyen időközönként járhattak haza. Azt viszont tudom, hogy minden alkalmat megragadtak, hogy gyötörjenek, megalázzanak bennünket. Például: vasárnap délután volt az egyedüli alkalom, amikor pihenhattunk. Ám mindenféleképpen kitaláltak, hogy ezt meggátolják. A táborban semmiféle illegális tárgyunk nem lehetett: sem egy darabka ceruzánk, se egy varrótűnk. Vasárnap délutánként bejöttek és a szalmazsákokból a törekké tört szalmát kiöntötték, motozást tartottak. Ez volt a szórakozásuk. Ennek illusztrálására egy példa: egy alkalommal egyik ávos felvett egy darab szappant. – Kié ez a szappan? – kérdezte. Jelentkezett az egyik társam, erre az őrszidalmazni kezdte: Az anyád fasiszta erre-arráját! Ezért vagytok tetvesek, bolhásak, mert még mindig ilyen nagy darab szappanod van, te bűdös fasiszta! S csattogtak az ütések. Odalép a másikhoz, ahol egy kicsi darab szappant talál. Annak pedig, miközben verte, azt kiabálta, hogy „még itt is szabotálni mered a magyar nép vagyónát?!” Vagy, mondjuk, bejöttek, s közölték, megyünk Mucsajra almáért. Ez azt jelentette, hogy a csajkánkat és a kanalunkat bele kellett kötni a pokrócunkba, ezt a vállunkra venni, s órákon át róttuk a körröket a barakkban, vagyis mentünk Mucsajra almáért. Néha-néha az örök cinikusan megjegyezték, hogy igyekezni ám, mert még vissza is kell menni! Ez azt je-

lentette: meg kellett fordulni, s ellenkező irányban kell menetelni. Sokszor elgondolkodtam erről, s arra a következtetésre jutottam, hogy ezeket az ávosokat kiemelték a proletár, agrárproletár sorsból, beöltöztették szép egyenruhába, jó fizetést adtak nekik, hatalmat kaptak a fogva tartottak fölött, s meggyőzték őket, hogy mi vagyunk azok, akik meg akarjuk semmisíteni, el akarjuk venni azt, amit a szocializmus nekik adott.

Elhitték?

– Nem csak ők hitték el, hanem mások is. A kistarcsai táborban voltunk, amikor május elsején oda-irányították a tömeget, amelyik azt skandálta, hogy „le a fasisztákkal, adjátok ki őket, majd mi tudjuk, hogy mit kell velük csinálni”. A kistarcsai tábor víztornyának tartálya alatt volt egy üres hely, ahova a betegeteket vitték ki levegőzni. Egy alkalommal, amikor ott tartózkodtam, néztem át a szomszédos óvoda, napközi udvarába – ez persze szigorúan tilos volt. Ahogy ott nézelődtem, kiperdült egy kicsi lányka, de máris kiabált neki az óvónő vagy dada: „Nem jöttök be azonnal, nem látjátok, hogy ott vannak a fasiszta gyűjtogatók!” Ilyen hangulatot keltett a hatalom ellenünk.

Meddig volt Recsken?

– Nem olyan sokáig, négy hónapot töltöttem ott, de annál keményebb időszak volt. Közben egy társunknak sikerült elszöknie, s Ausztriában ő adott hírt a világnak elsőként a recski tábor létezéséről, neveket is felsorolt, hogy kit tartanak ott fogva. A táborban elviselhetetlenek voltak a körülmények, a koszt ehetetlen volt. Az ávosok ebédkor kiálltak röhögni, hogy „nézd, a hasuk szentségit, még ezt is megzabálják”, úgyhogy ebből is látszik, hogy milyen borzalmas volt. Nem csoda, hogy éhségstrájkba kezdtünk. Hármunkra ránk sütötték, hogy mi vagyunk a főkolomposok. Bevittek a parancsnokságra bennünket, ott különféle ételeket raktak elénk, s biztattak bennünket: „Egyél, lakjál jól, s mondd meg a többieknek is, hogy javulni fog a koszt.” Nem álltam kötélnek, úgyhogy csattogtak ám a pofonok. „Ha rábeszéled a többieket, hogy hagyják abba az éhségstrájkot, akkor te nagyon rövid időn belül ki fogsz innen szabadulni.” Akkor már tele voltam daccal, keserőséggel, életuntsággal, fáradsággal, úgyhogy nem álltam kötélnek. –Nem akarsz zabálni?! –Nem! –Nem akarod anyádat látni?! –Nem! Pedig dehogyisnem akarom! Még aznap bennünket, hármunkat átvittek az

Andrássy út 60-ba, de csak néhány napig tartottak ott – közben az éhségstrájjal kevésbé foglalkoztak, hanem megint azt bizonygatták napokon keresztül, hogy nem egyszerű határátlépés volt az, hanem az UDBA szervezett be, nézzem csak meg, hogy mi mindent írtam alá a kihallgatások alkalmával. Budapestről elvittek a tiszalöki internálótáborba. Ott építették a tiszai vízerőművet, német hadifoglyokat és politikai internáltakat dolgoztattak. Egy nagy út jobb oldalán volt a munkatábor, azaz az építkezési terület, az út bal oldalán pedig az internálótábor, tehát a szállásunk. Amikor mentünk dolgozni, kinyitották az óriási kapukat, s ezzel elzárták az utat. Azt mondhatom, az egész négy évben itt volt viszonylag a legkönnyebb. Annak ellenére, hogy itt is tele volt az élet tiltásokkal, például nem volt szabad cigarettázni. Civil munkavezetők is megfordultak itt, s megtörtént, hogy „véletlenül” fél doboz cigarettát „ottfelejtettek” valahol, amit mi aztán elosztottunk.

Mit tudtak arról, hogy mi történik a külvilágban?

– Szinte semmit. Csak 1953 nyarán – talán júliusban, augusztusban – találtam egy eldobott májusi újságot. Súlyos fegyelmi vétség volt, de magamhoz vettem, s ebben olvastam Sztálin haláláról. Utána kézzel járt ez a lap. Ekkor már érezni lehetett valamiféle enyhülést. Például, már az örök is „véletlenül” eldobtak majd egy egész szál cigarettát. Viselkedésük óriási találgatásokat váltott ki, foglalkoztatott bennünket, hogy mi lesz, hogy lesz. Reménykedtünk, hogy talán változik valami ... Szeptember első napjaiban valamilyen baleset történt velem, s levettem a bakancsomat, hogy a kapcából lehasíthassak egy darabot és beköthessem a sebet. Ott állt egy – nem ávós – rendőr, megkérdezte, hogy mi történt, s halkán megjegyezte: „Na, nem tart már soká.” Csak ennyit mondott. Ez volt az első utalás hivatalos személy részéről, vagy legalább is én ezt annak vettem. Szeptember vége felé az osztrák és német hadifoglyok fellázadtak. Felvonultak a parancsnokság épülete előtt, azt követelve, hogy engedjék őket haza. Voltak közöttük olyanok is, akik még 1942-ben hadifogságba estek. A parancsnok közjűk lövetett. Az őrtoronyból két-három géppuskasorozat adtak le, ketten meghaltak, s sok volt a sebesült is. Akkor kamionnal elszállították őket számunkra ismeretlen helyre. S ezt követően néhány napra mi, körülbelül harmincan kiszabadulhattunk. Alá kellett írni egy papírt, hogy az elmúlt években történtek államtitkot képeznek, s ezek megsértése börtönbüntetését von maga után.

Tiszalök területét tilos volt elhagyni, s hetente egy alkalommal a rendőrörsön jelentkezni kellett, mert rendőrhatósági felügyelet alatt álltunk. Ott, az építkezésen, ahol eddig rabként dolgoztunk, most munkások lettünk. A raböltözék helyett kék munkásruhát, új bakancsot kaptunk. Kamionra raktak bennünket. A Tiszától nem messze épült a keleti főcsatorna, ott van egy betonhíd. Ennek a lábánál volt egy épület, amit munkásszállásnak használtak. A kamionos azt mondta, rögtön hozza az ebédet. Mi pedig csak ácsorogtunk az épület előtt, semmi örömet nem éreztünk, hogy nincsenek örök, hogy végre lepedővel letakart ágyon alhatunk. Egyikünk lassan bement, leült az egyik ágyra, majd a többiek is követték példáját. Csak ücsörögtünk ott. Visszajött a teherautó, a sofőr nagy alumíniumedényben hozta az ételt. Csakhogy a konyhán az nem jutott senkinek sem az eszébe, hogy nekünk semmink sincs, mert a csajkát és a kanalat vissza kellett adnunk. A kamionosnak tehát másodszor is fordulnia kellett, hogy hozzon tányért, evőeszközt. Így kezdődött az első munkanapunk.

Az ember mit érez, amikor néhány méternyire tőle lelőnek valakit?

– Teljes letörtséget. Néha még hívő emberben is feltör a kétely: hogyan lehet az, hogy az Isten mindezt eltűri. Különösen Kistarcsán nagyon sok pappal voltam körülvéve. Volt, akikkel beszélgettem, s ők a terror, a gyötördések közepette is meggyőződéssel állították, ismét eljön az idő, amikor az emberek visszakívánják azt a kort, amit új eszmék miatt olyan könnyedén eldobtak. Ismét Kéry Kálmán bácsit említem, aki a lelket tudta tartani a fiatalabbakban, aki mindenkinek értett a külön nyelvében, tudta, hogy mivel lehet megerősíteni lélekben, hogy ne törjön le. Nem bűnözőkkel, gonosztevőkkel voltam körülvéve, hanem olyanokkal, akik a magyarság színe-javához tartoztak. Később, a rendszerváltás után Kéry Kálmán országgyűlési képviselő volt. Sokan kerültek be az egykori recski társak közül az Antall-kormányba, miniszternek, államtitkárnak vagy más funkcióba. A Kertészeti Egyetemen volt is bajtársi találkozó, ahol viszontláttuk egymást.

Az olyan fiatalok, mint maga is, műveltségben kaptak-e valamit az értelmiségi rabtársaktól?

–Természetesen. Recsken is például nem múlt el este, hogy Faludy György ne mondta volna el né-

hány versét, s meg is beszéltek ezeket a verseket, gyakran folyt irodalomról a beszélgetés. Nagyon szerettem mindig is a verseket, ma is több százat tudok könyv nélkül elmondani. Faludyt nem szerettem, nem tudom megmagyarázni, hogy miért, de a verseit a pórusaimban éreztem, s sokat el tudok még ma is ezek közül mondani, annyi évtized után. Bármennyire is kárba veszett évek voltak ezek, azért nem hiányzott a humor, a nevetés sem a mindennapjainkból. Mindig is megvolt nekünk, raboknak a külön belső életünk is.

Tiszalökön olyan munkásokká minősítették át magukat, akik nem hagyhatták el a falut. Tulajdonképpen mi változott azon felül, hogy most már nem rabruhában jártak? S meddig tartott mindez?

–Nem rabruhában voltunk, de ugyanazt a munkát végeztük, kimehettünk a faluba. Akkor már a falu lakossága is tudott rólunk, érdeklődve, barátsággal fogadtak minket. Rövid idő alatt el is hagytuk mindannyian a munkásszállás épületét, s a faluban kerestünk albérlési szobát magunknak. Ezek a munkák, amelyekre beosztottak bennünket, a leggyengébben fizetettek, a legkevésbé megbecsültek voltak. Amikor kikerültünk az internálótáborból, szó szerint semmink sem volt, sem egy fogkefénk, sem egy ingünk, még egy év múlva is ugyanabban a kapott munkásruhában, bakancsban jártunk, mert nem volt másunk. Amikor Tiszalökre megérkeztek a komlói szénbányák toborzói, s bányászokat kerestek, akkor jelentkezünk a barátommal. Annál is inkább, mert ha valaki aláírta a kétéves szerződést, akkor 5000 forintot azonnal kifizettek neki. Nekünk, akiknek szinte semmink sem volt, ez az összeg egekbe tűnő magasságú volt. Gondot jelentett viszont a tüdőhártya-szakadásom, meg egyéb problémák is adódtak a tüdőmmel. Nyíregyházán kellett az orvosi vizsgára jelentkezni. Az volt a szerencsém, hogy akkor még a sötétszobás régi röntgenkészülékek voltak, és amikor egyszerre 5-6 személyt behívtak, s a nevet szőlítették, a barátom állt oda a készülék elé, majd még egyszer, amikor őt szőlítették. Mivel ennek köszönhetően mindkettőnkél mindent rendben találtak, mehettünk Komlóra. Mi segéd munkásként az említett építkezéseken 900-1000, maximum 1200 forintot kerestünk, s az ellátásért, az albérlésért is fizetnünk kellett, a bányánál viszont gond nélkül megkaptuk a hónap végén a 3000 forintot, s az ellátás, szállás is ingyenes volt. Komlóra is kísért bennünket a törzslapunk, s amikor a KISZ-titkár behívatott és elbeszélgetett velem,

megdöbbsent, hogy milyen okok miatt kellett négy évet raboskodnom. Szóba került a továbbtanulás is. Azt javasolta, hogy munka melletti továbbképzésen végezzem el a lőmesteri továbbképző tanfolyamot. Meg is kaptam az aknász-lőmesteri minősítést. Felelősségteljesebb, veszélyesebb munka volt, de egészen nyugdíjaztatásomig, amikor már Topolyán osztályvezető voltam, egyik munkahelyemet sem szerettem meg annyira, mint a bányát. Fizikailag nehéz volt, veszélyes, piszkos, de ott az emberek annyira összetartoznak, annyira egyek, hogy ezt semmivel sem lehet pótolni. Ám Komlón is minden vasárnap jelentkezni kellett az ÁVH-nál, itt is folytatódott a rendőrhatalom felügyelet, vagyis mi voltunk a „refesek”. Egyik vasárnap reggel 8 órától ott ültünk a folyosón, jöttek-mentek az ávosok, velünk szóba sem álltak. Végül kirobbantam: itt ülünk reggel óta, s csak egy pecsétet kellene beütetni a könyvecskénkbe, hogy itt voltunk, de senki sem hajlandó velünk foglalkozni. Bányászok vagyunk, egész héten nehéz munkát végzünk, egyetlen pihenőnapunk a vasárnap, s azt így kell töltenünk. Nem ezt érdemelnénk! Legorombítottak, persze, de végül is megkaptuk az igazolást a könyvecskénkbe, és végre távozhattunk az épületből. Szemben egy kis park volt. Az egyik padon egy lány ült. Ahogy kiléptem az ajtón, odajött hozzám és megkérdezte, hogy láttam-e az édesapját, mert az éjjel elvitték az ávosok. Mint kiderült, ismertem az édesapját, mérnök volt, az egyik legközvetlenebb felelősem. Nagyon megsajnálta a lányt, mert tudtam, akit éjszaka elhurcolnak az otthonából, azt nem engedik csak úgy másnap haza. Brigittának hívták a lányt, egészségügyi középiskolás volt Pécsen, s utána is többször találkoztunk. Egyik alkalommal elmondta: hazarendték az édesapját, de annyira összetörték, hogy nem tudott többé lábra állni.

Mi volt a „nagy bűne”?

– Azt sohasem tudtuk meg, de a verésekből sohasem épült fel, s a hatóságok még bányásztemetést sem engedélyeztek neki. Mi, néhányan bányászok a temető közelében levő vendéglő ajtajában összegyűlünk, s mégis elénekeltük a bányászindulót.

Ez már 1956 volt. Voltak előjelei a forradalomnak?

– Voltak politikai megnyilvánulások, de sem engem, sem a hozzám hasonló sorsúkat ez nem érdekelte. Számomra a kommunizmus a hullákkal megra-

kott szekereket jelentette, a halálra ítélték utolsó szava- it, a temérdek sok kegyetlenséget. Irtóztam még a szó- tól is, hogy kommunizmus. Természetesen, hallottuk, hogy van valamiféle kormányprogram, meg hogy Nagy Imrét nevezték ki miniszterelnökké. Nekem Nagy Imre személye ugyanazt jelentette, mint a többi élkommun- istáé: Rákosié, Gerőé és a többieké, akik a kegyetlen szovjet hadsereg segítségével behozták a kommuniz- must Magyarországra, a táborokat, kínzásokat, a törté- nelmi hagyományok felrúgását. Egyszóval, nem tud- tam elfogadni Nagy Imrét. Sokan remélték, enyhül a szegénység, a munkanélküliség, hogy Nagy Imre majd enyhíti azt a nagy feszültséget, amelyben az emberek éltek. Nem hittem ebben. Nem politizáltam, nem osztot- tam meg senkivel a bennem kavargó gondolatokat, ké- telyeket. Kistarcsán is megalakult a nemzetőrség, a munkástanács. Az ávosok eltűntek valahová. Egyetlen- egyről tudtam, hogy hol van, mert a lakásom fölött la- kott, s állandóan, éjjel-nappal sétált fel és alá a fejem felett. Később kijárási tilalmat rendeltek el, mert lövöl- dözések kezdődtek. Volt egy bányász, akinek a felesé- ge egy-két hónappal azelőtt halt meg. Ő volt megbízva, hogy járjon le az egyik aknába, ami a város szélén volt, és a vízpumpákat ellenőrizze, s ha valami rendellenes- ség adódik, hívja fel a bányavezetőség figyelmét, hogy idejében elhárítsák a hibát. A bányász, mivel nem tud- ta a fiát hova tenni, magával vitte a bányába. Este 10 órakor hazafelé ballagtak, elfeledkezve arról, hogy kijá- rási tilalom van, s valaki lelőtte őket. Nagy volt a felhá- borodás a nép körében, összeszedtek minden ávóst. A rendőrlaktanya pincéjébe zárták be őket. Ekkor Brigitta bejött hozzánk a nemzetőrségbe, egy orosz dobtáras géppisztoly lógott a nyakában, pisztoly is volt nála. Na- gyon felháborodtam, veszélyesnek tartottam egy 17 éves lány számára ezt. Ő azonban a fejébe vette, hogy megkeresi azokat, akik az apját annyira megverték, hogy behalt. Hiába kértem határozottan, hiába kö- nyörögtem neki, erről nem lehetett vele beszélni. A ké- sőbbi jelentésekben az állt, hogy öngyilkos lett, de biz- tos vagyok abban, hogy ez nem igaz. Tudom, hogy rá- akadt azokra, akik az apja halálát okozták, s ők ezt a gázságot elkövették, mert el akarták hallgattatni. Nem tudták, hogy mi lesz a forradalom vége, úgyhogy fel- akasztották ezt a középiskolás lányt. Szörnyen megrá- zott. Nem lehet azt az érzést megfogalmazni. ... Úgy éreztem, az egész világot meg kell semmisíteni. Elro- hantam a rendőrlaktanyába, ahol a nemzetőrség volt, s ordítottam, hogy engedjék ki az ávosokat. Megálltam fenn a lépcső tetején, azzal az eltökélt szándékkal,

hogy kiirtom őket. A bajtársaim hangját hallottam, akik zavarták ki az ávosokat. S akkor a lépcső alján egyszer csak megjelentek, legelől egy fiatalember, kék szeme volt, és ezerszer is elhajtotta, hogy ő nem csinált sem- mit, úgyhogy nem tudtam lőni. Megindultak sorban, háttal a falhoz simulva, elhaladtak mellettem ... Brigit- ta halála volt a harmadik nagy sebem. Tulajdonképpen ekkora már vége volt a forradalomnak, mert bevonultak a szovjetek, tankokkal, harckocsikkal, már nem volt ér- telme harcolni. Emlékszem, Komlón is tömegek vették körül a tankokat, asszonyok, gyerekek, s csak nézték. A kapitányságon, amit a nemzet- és munkásőrség használt, már csak ketten tartózkodtunk benn, a többi- ek otthon voltak. Később volt még egy bányász-össze- jövetel, s ennek nyomán egy kisebb csoport megtá- madta a szovjet harckocsikat, de már nem volt értelme. A katonák azonnal lövöldözéssel reagáltak. Megsebe- sültem, haslövést kaptam. Elindultam a határ felé, mert ki Horvátország, ki Ausztria felé vette az irányt, én visz- sza a családomhoz. Csalódtam a Nyugatban, mert csak buzdították, uszították az embereket, de valójá- ban semmit se tettek, semmit se segítettek, inkább Szezzal voltak elfoglalva.

Könnyen átjutott a határon?

– Amikor Kelebiára értem, ami nem volt könnyű, mert kegyetlenül fáj a sebem, bementem a határőrség- re, és mondtam, szeretnék most már visszatérni Topo- lyára. Külhonos igazolványom volt, látták, hogy igazat beszélek, a sebesülésemet is látták, úgyhogy megeng- edték, hogy felszálljak egy tehervonatra. Nagyon ren- desek voltak. Szabadkán azonnal kihallgattak, de még aznap este továbbutazhattam. Nagy kerülővel érkez- tünk meg Melencére, ahol akkor egy menekülteket be- fogadó központ működött.

Nem félt, hogy kezdődik minden előlről?

– Én már semmitől sem féltam. Tudtam, nem múlik el következmények nélkül, hogy illegálisan átlép- tem a határt, de gyakorlatilag nem érdekelt. Azt mond- tam, itt vannak a szüleim, a testvéreim.

Milyen következményekkel járt a visszatérése?

– Gyakorlatilag nem volt következménye. Két hónapig mindennap jártam be a hatóságokhoz, vasár- nap kivételével, ott jegyzőkönyvet vettek fel, nagyon

apró részletességgel kifaggattak mindenről. Leginkább az érdekelte őket, hogy kik voltak még ott velem, ők mit csináltak, miket mondtak Jugoszláviáról. Neveket is soroltak, hogy erről vagy arról a személyről tudok-e valamit. Ebben én nem voltam nagy segítségükre. Ha tudtam is volna valamit, akkor sem mondtam volna semmi kompromittálót. Voltak velem olyanok is, akik – hogy enyhítsenek a családjuk nyomorán, valamennyit javítsanak az anyagi helyzetén – egy kiló szalicilt csempészték át a határon, s megvolt a havi keresetük. Ők is éveket töltöttek börtönben emiatt. Volt egy bírósági tárgyalásom, mert már elősorozáson voltam azt megelőzően, hogy illegálisan átléptem a határt. De mivel még csak elősorozásról volt szó, nem minősültem katonaszökevénynek. Említettem azokat, akik egy kiló szalicillel való határátlépés miatt járták végig azt a sorsot, amit én. Ezért mondtam, ez nem csak az én egyéni életutam. Az egyes sorsokban van eltérés, mint az én esetemben, hogy a kémkedést próbálták rám bizonyítani, de viszont azonos a tortúra, a tábori élet, a megaláztatások, meghurcoltatások sokunk esetében. Voltak velem sokféle nemzet fiai, még egy lengyelországi is, akikkel közös volt a sorsunk.

Ezek után hogyan marad meg az emberekben vetett hit, az embreszeretet?

– Wittner Mária, amikor Topolyán járt, megkérdezte tőlem, hogy azok után, amit átéltem, miért ragaszkodom mégis Magyarországhoz. Nekem az anya-

ország nem Rákosi, Kádár vagy Medgyessy Péter vagy bármely más politikus. Nekem sokkal inkább a Parlament, a Bazilika, a budai vár, a Dunakanyar, azok az emberek, akik hasonló pályán siklanak, mint én. Az anyaország az, amely 13-14 Nobel-díjast adott a világnak, kiváló írókat, képzőművészeket, zeneművészeket.

Tavaly kapta meg a vitézi érmet, egy szép ünnepség keretében vitézzé avatták.

– Az oklevélen az áll, hogy a magyarságért és az 1956-os forradalomban való helyállásomért ítélik oda. Én most is úgy érzem, és mindig is úgy éreztem, hogy a jó oldalon álltam – mondta Szabolcsky Ferenc.

Hivatalnokként vonult nyugdíjba szülővárosában, Topolyán. Megtalálta élete párját is, Emília aszszony személyében. Szabolcsky Ferenc ma, 75 évesen sem pihen, a Kosztolányi Dezső Diáksegélyező Egyesület lelkes tagjaként igyekszik segíteni a rászoruló fiatalok továbbtanulását. A Pax Romana tagjaként pedig azon munkálkodik, hogy a társadalomban a hagyományos keresztény értékek visszakapják korábbi rangjukat. Egészsége megrokkant, hisz az ember szervezetén maradandó károsodást okoz, ha évekig mindennaposak a verések, kínzások, megaláztatások.

Egy kérdést nincs értelme feltenni, azt, hogy „mi lett volna, ha...” Sajnos Európának e részén a politikai játszadozásoknak mindig is sok kisember esett áldozatul: hurcolták ki a frontra, fogták perbe vagy végezték ki ártatlanul.